

PROBLEME CONTROVERSATE PRIVIND TEHNICA ISTORICĂ ÎN INTERPRETAREA DREPTULUI

*Prof. univ. dr. Ioan Humă
Universitatea „Danubius”, Galați*

Abstract

In contrast with the thesis of the exegetic school that is of a dogmatic nature and according to which the spirit of law is the legislator's will, the historic technique, that belongs to the critical attitude in considering the judicial phenomenon, must set the terms of the equation in their natural relation: the text of the normative act is to confess that will of the legislator which observes the spirit of law, it itself being configured in the justice axiologic principle.

Tehnica istorică contribuie, în ordinea ei, la descifrarea semnificației normative a textului legal deplasând demersul interpretativ de la determinarea sistemică a normei la aceea istorică. Ea cercetează *occasio legis*: impactul juridic al împrejurărilor sociale ce au condus la elaborarea normei, a legii în genere. În opinia noastră, ține de felul de a fi al tehnicii sistemice să privească actul normativ ca o structură de operă creată, ale cărei substraturi și adstraturi plurisemantice, dar solidare, fundează imanent acea parte a normei devenită vizibilă prin interpretarea sistemică: semnificația ei prescriptivă. Cu toate acestea, abordarea sistemică nu dă seama de aspectul istoric al descifrării interpretative. Perspectiva sistemică **conștientizează** necesitatea cercetării convergente a determinărilor plurivalente ale normei, inclusiv sub aspect istoric ori teleologic; ea **statuează metodologic** principiul cercetării integrale, dar **nu acoperă** unghiul istoric ori teleologic al descifrării prescripției juridice. De esența fenomenului normativ nu ține doar construcția lui sistemică, implicit sensul normativ **rezultat** din sinteza structurală a elementelor, ci și ceea ce **sub aspect genetic** îl determină cauzal: aici, factorii sociali care, în diversitatea, dar și acuitatea lor preseză asupra politicii legislative. Tradiția socio-istorică – cu diferitele ei componente, între care și aceea normativ-juridică (cutumiară ori jurisprudențială, dar și a dreptului pozitiv conservat în coduri respectate, precum și mentalitățile justificative, inclusiv juridice, ale comunității) – este câmpul generator de valori,

a căror întruchipare juridic-normativă imprimă dreptului substanța rațiunii sociale; în afara ei, dreptul ar rămâne o construcție artificială ori voluntaristă, fără acoperire obiectivă. De aceea, examinarea condiționării istorice a dreptului este inerentă pentru descifrarea contextului social al genezei normativității juridice, ca, de altfel, și a celorlalte tipuri de normativitate. Contextul social este factorul extrinsec logicii interne a normativității. Dar ceea ce, față de ordinea formală (ca procedură de elaborare și ca ierarhie constituită a izvoarelor), are statutul determinării extrinseci, este în realitate conținutul valoric-intrinsec al dreptului, **care se nutrește în socialitatea sa**. Conținutul de valoare socială e temeiul dreptului, **în-dreptățirea** normelor sale, produsă prin opera legislativă. Tehnica istorică (sau, poate, mai potrivit numită **istoristă**; oricum, nu istoricistă și nici istoriografică, ceea ce antrenează alte conotații) este chemată să lumineze, împreună cu aceea teleologică, tocmai amintita îndreptățire. Dar dacă interpretarea teleologică o face decelând scopurile superioare care comandă transferul conținuturilor valorice în sensuri juridic-normative, credem că revine tehnicii “istorice” să decripteze nu scopurile acestei metamorfoze – scopuri care nu o dată iau forma înaltă a idealului ce se detașează de realitatea imediată și limitată –, ci **motivația sociologică** a operei legislative, interesele ancorate în conjunctura semnificantă, aptă să măsoare oportunitatea necesară a legii. Cercetarea teleologică proiectează critic-evaluant dreptul pozitiv în lumea idealului, a “ceea ce trebuie să fie”; analiza istorică deduce însă socio-cauzal conținutul legii, reconstruiește semnificația normei în baza condiționărilor sociale multiple și concrete.

Sunt totuși autori care atribuie cercetării istorice descifrarea semnificației normative a textului legal în funcție de **scopul** legii, ceea ce revine, după cum apreciem, interpretării teleologice. Cum determinarea scopurilor este o operație axiologică, de evaluare și de valorizare, ea aparține interpretării teleologice. Scopul este un criteriu reprezentativ al **judecăților de valoare**, de care se folosește interpretarea teleologică, în timp ce abordarea istorică este cauzal-analitică, identificatoare de motivații nemijlocite; ea operează în lumea faptelor ca fapte, nu a idealului care le transcende, folosind **judecăți constatative** sau preponderent constatative. În situația în care totuși interpretarea istorică **justifică** un fapt social sau o reglementare juridică, o face în ordinea interesului, fie economic, fie politic etc., deci în planul a “ceea ce este”, al realității sociale, nu al reflexului ei teleologic. Afară de aceasta, *ratio legis* nu este acel *telos* (scop) al legii; ea trimite mai degrabă la necesitatea conștientizată, întruchipată în spiritul legii. Spiritul legii, orientând însăși voința legiuitorului, este ideologia (inerent) justificativă a operei legislative; el **sublimează** socialitatea faptelor și relațiilor interumane în juridicitatea actelor de voință publică. Scopul legii însă, luat în sensul său valoric superior, este **vectorul juridicității**, calea stelară a umanizării dreptului.

La vremea sa, Montesquieu formula, în întâmpinarea interpretării istorice, un îndemn care, nepreluat în litera sa, rămâne actual. “Nu trebuie – spunea el – să separăm legile de împrejurările în care au fost făcute” [i]. Spre ilustrare, să alegem împreună cu gânditorul francez un exemplu care, cu cât trimite la un timp mai îndepărtat, cu atât se detașează de precaritatea exemplelor prezenteiste. Astfel, o lege ateniană dispunea ca toți oamenii nefolositori să fie omorâți dacă cetatea este asediată. Apreciată de Montesquieu ca “o urmare a unui groaznic drept al ginților [ii], totuși el îi găsea justificarea în preîntâmpinarea, cu prețul unei legi atât de crude, a consecințelor tragice, legate de pierderea libertății civile și vinderea ca sclavi a locuitorilor în cazul cuceririi cetății.

Dacă nu e redusă la o simplă reconstituire, investigarea adoptării actului normativ (cu toate modificările produse în fazele distincte ale promovării sale, cu atât mai mult în cadrul procedurii legislative, ordinare sau speciale), precum și a reacțiilor eşichierului politic, a ecourilor în *mass-media* și în opinia publică poate aduce clarificări suplimentare asupra motivației reglementării noi, asupra rațiunii ei practice, care o justifică în raport cu aceea abrogată ori modificată sau o recomandă ca o reglementare primară a unor relații sociale anterior nenormate. În acest sens, și **titlul** actului normativ (cuprinzând denumirea generică, raportată la categoria sa juridică și la autoritatea emitentă, și obiectul reglementării prezentat sintetic) poate avea semnificații în câmpul interpretării istorice. În ce privește **preambulul**, acesta poate interesa mai degrabă sub aspect teleologic. El nu figurează obligatoriu într-un act normativ; de regulă, este prezent în reglementări juridice mai importante. Prin destinația sa (o precizează, de altfel, și Legea 24/2000, privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, în art. 40, al.1), el arată **scopul** reglementării. Cu toate acestea, unii autori îi atribuie o disponibilitate semnificativă mai largă [iii].

De bună seamă, delimitările încercate aici se justifică în măsura în care avem în vedere identificarea **diferenței specifice** fiecăreia dintre tehnicile interpretării; altfel, ele pot fi redundante sau specioase dacă nu le raportăm la **genul proxim** al tehnicilor respective: câmpul metodologic unitar din care ele fac parte și în cadrul căruia, numai, își primește fiecare funcția naturală, cerută de sensul textului normativ, dar și de situația dată. **Diferențierea făcută este chemată să servească în fapt convergența lor funcțională.** Dacă privim interpretarea aplicativă **procesual**, atunci abordarea istorică și teleologică operează, pe de o parte, într-o resemnificare reciprocă și, pe de alta, într-o unitate complinitorie cu una sau alta dintre celelalte tehnici, reclamate de circumstanțele aplicării [iv].

Utilitatea reală a tehnicii istorice stă în temeiul ei critic. Exercițiul ei antrenează uneori eforturi calificate, de ordin istoriografic, sociologic ori psihosociologic și nu numai. În orice

caz, cultura sociofilosofică a interpretului poate asigura în cele mai multe cazuri suficiente premise îndrumătoare pentru demersul interpretativ. Cu toate acestea, nu ne putem aștepta, cum totuși se susține, ca tehnica istorică să procure, prin studierea condițiilor social-istorice, „stabilirea sensului adevărat și deplin al normelor juridice” [v]. Așa cum s-a evidențiat, norma (ca enunț normativ) este propriu-zis sensul textului gramatical [vi]. Nu norma este literală, ci textul ei; nu ea are un sens pe care să-l cuprindă, îmbrăcându-l; ea nu este învelișul sensului, ci însuși sensul „adevărat și deplin”. Încât, nu putem vorbi nici în plan logic, nici în planul ontologiei normelor de presupusul “sens adevărat și deplin al normelor”. Totodată, nu se poate accepta că semnificația normativă a textului – ea fiind aici problema reală – poate fi **extrasă** din mediul extrajuridic; acesta îi determină coordonatele socio-genetice, dar conținuturile sociale devin norme de drept, deci sensuri specific normative, prin concursul **tehnicii juridice**. Ea condensează rațiunea socială, prin mijlocirea spiritului legii, în voință a legiuitorului concret, dând formă adecvată, rigoare și autoritate ierarhică izvoarelor de drept.

Aceeași exigență privind întemeierea critică a tehnicii istorice ne îndeamnă să folosim cu rezerve ideea, altfel și în rândurile de față formulată, ca și în lucrările altor autori, că examinarea operațiilor preparatorii ori a altor factori și condiții socio-juridice ne deslușește intenția legiuitorului. Se știe că, în sistemul unui regim politic democratic, oricare ar fi acesta, voința legiuitorului nu este o realitate monolitică, ci o rezultată constituită tendențial, în funcție de conjunctura raporturilor din cadrul puterii, când aceasta nu e monocoloră, sau dintre putere și opoziție în Parlament. De aceea, tehnica istorică are de interpretat influența factorilor extrajuridici (de natură psihosocială și socioistorică) asupra elaborării dreptului, fără însă a-i contrapune aceluia care dau logica internă a acestui proces.

De aici rezultă o seamă de cerințe, legate de folosirea ei critică, nu dogmatică, cerințe pe care le-a desprins la timpul său Mircea Djuvara. În primul rând, el admitea că, în caz de contradicție manifestă între lucrările preparatorii și formula textului, trebuie să prevaleze aceasta din urmă [vii]. În al doilea rând, el invoca regula că, în caz de îndoială, textul se va interpreta în sensul eficacității sale [viii]. În al treilea rând, presupunând că două texte vădit contradictorii pot apărea în aceeași lege votată, el accepta excluderea lor reciprocă [ix]. În al patrulea rând, el preciza că interpretarea, departajând după importanța lor interesele avute în vedere de legiuitor, are a fixa, corespunzător, o gradație a principiilor de drept, astfel încât ele să concentreze nu doar ceea ce este nemijlocit propriu legii date, ci și ceea ce rezultă din legătura ei cu întreaga legislație, ba chiar cu tradițiile apte să o expliceze [x]. În al cincilea rând, pentru gânditorul român interpretarea are a deduce toate consecințele pe care formulele **inițiale** ale legii le implică [xi]. Dacă încercăm o sinteză a acestor exigențe, putem conchide că

utilitatea tehnicii istorice se vedește atâta timp cât nu neglijează condiția ca atare a legii, existența și viața ei relativ autonomă; câtă vreme nu deduce mecanic legea din împrejurările socio-istorice, ea poate cu adevărat să surprindă influența modelatoare a societății, influență **numai în acest mod** receptată activ, asupra nașterii și destinului legii, implicit asupra aplicării sale la situații definitoriu concrete. Iar acestea din urmă pot fi raportate la lege, ridicate în orizontul ontic al prescripției sale, numai dacă sunt abordate ca situații impregnate, la rândul-le, cu semnificații și conținuturi sociale, apte, astfel, a fi supuse și ele, precum legea, efortului recuperator și întregitor de sensuri al interpretării istorice.

Rezumând, putem conchide că, spre deosebire de ideea revolută a școlii exegetice, de extracție dogmatică, pentru care spiritul legii este voința legiuitorului, tehnica istorică, revendicată atitudinii **critice** în cunoașterea juridică, repune termenii ecuației în relația lor firească: textul actului normativ are a mărturisi despre acea voință a legiuitorului rezonantă cu spiritul legii, configurat el însuși în principiul valoric al justiției și, pe un plan mai larg, în “spiritul veacului”.

BIBLIOGRAFIE

¹ De pildă, Momcilo Luburici (în **Teoria generală a dreptului**, Ed. Oscar Print, București, 1998, p. 208) sau Ion Craiovan (în **Teoria generală a dreptului**, Ed. Militară, București, 1997, p.253), definind identic-literal interpretarea istorică a unui act normativ, îi atribuie și “determinarea scopurilor urmărite de acest act (*ratio legis*)”.

² **Despre spiritul legilor**, Editura Științifică, vol III, București, 1970, p.122.

³ **Ibidem.**

⁴ De exemplu, M. Luburici, în **lucr. cit.**, p.209; Ion Craiovan, în **lucr. cit.**, p.253.

⁵ Din acest motiv, tehnicile interpretării au fost îndreptățit numite de către Gheorghe C. Mihai (în **Argumentare și interpretare în drept**, Ed. „Lumina Lex”, București, 1999, pp.180, 183, 189, 193, 199, 200) **criterii de interpretare**.

⁶ În acest sens, Gh. Lupu și Gh. Avornic, împărtășind părerea lui Alex Weill, afirmă că “Folosirea metodei (citește: tehnicii) istorice îl apropie pe interpret de istoric” (în **Teoria generală a dreptului**, Ed. „Lumina”, Chișinău, 1997, p. 158).

⁷ Cum de exemplu admit, în aceeași exprimare, M. Luburici (în **lucr. cit.**, p.208) și Ion Craiovan (în **lucr. cit.** p. 253).

⁸ Aspect clarificat exemplar de către Gheorghe C. Mihai (vezi **Argumentare și interpretare în drept**, în **loc. cit.**, pp. 33-42).

⁹ Mircea Djuvara, **Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv**, Ed. „All”, București, 1995, p. 464.

¹⁰ **Ibidem.**

¹¹ **Ibidem.**

¹² **Ibidem.**

¹³ **Ibidem.**

